

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA SOCIOLOGIJA
ODDELEK ZA SOCIOLOGIJO

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2016

LUČKA SINČIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SOCIOLOGIJO

DIPLOMSKO DELO

Elementi neoliberalizma v ukrepih slovenskih vlad v zdajšnji krizi

Študijski program:

SOCIOLOGIJA

Dvodisciplinarni program 1. stopnje

Mentor: doc. dr. Jože Vogrinc

LJUBLJANA, 2016

LUČKA SINČIČ

Povzetek

Elementi neoliberalizma v ukrepih slovenskih vlad v zdajšnji krizi

Diplomsko delo skuša odgovoriti na vprašanje, ali so zadnje tri slovenske vlade aktualno evropsko in svetovno finančno oziroma dolžniško krizo res izkoristile za poskus uveljavitve neoliberalizma v Sloveniji. Že od 50. let prejšnjega stoletja v različnih delih sveta različne mednarodne institucije pod vodstvom Mednarodnega denarnega sklada izkoriščajo obdobja takih in drugačnih kriz, naj bodo to vojne, finančni zlomi, naravne nesreče ali pa kar umetno ustvarjene krize, za prisilno uvajanje neoliberalnih ukrepov kot so privatizacija državnih podjetij in javnih storitev ter strogi varčevalni ukrepi, ki ukinejo socialno državo. V Sloveniji težnje po neoliberalizmu zaznavamo že od osamosvojitve naprej, najbolj intenzivni pa so nameni po neoliberalizaciji postali v obdobju desne vlade Janeza Janše v letih 2004-2008, vendar je zaradi nesoglasja prebivalstva ni bilo možno izvesti. To pa se je spremenilo s prihodom finančne krize, saj prebivalstvo takrat, ko je v šoku, pristane tudi na najbolj neprijetne ukrepe.

Ključne besede: neoliberalizem, finančna kriza, varčevalni ukrepi, privatizacija, Slovenija

Abstract

Elements of neoliberalism in anti-crisis measurements of Slovenian governments in current crisis

Undergraduate thesis attempts to answer the question whether the last three Slovenian governments exploited the current financial crisis to try and implement neoliberalism in Slovenia. Since the second half of previous century in different parts of the world international institutions under the guidance of International Monetary Fund have been exploiting different types of crisis, whether it be war, financial breakdowns, natural disaster or artificially created crisis, to forcefully implement unpopular measurements like privatization of state owned companies and public services and strict austerity measurements which are cancelling welfare state. In Slovenia, tendencies towards neoliberalism have been present since the independence and were most intense during right wing government of Janez Janša in years 2004-2008 but it never happened because neoliberal measurements were not popular among people. All that changed with financial crisis because people will accept anything, even the most unpopular measurements, when they are in shock.

Keywords: neoliberalism, financial crisis, austerity measurements, privatization, Slovenia

KAZALO

1. UVOD	1
1.1. Namen in cilj diplomske naloge	2
1.2. Uporabljena metodologija	2
2. NEOLIBERALIZEM	3
2.1. Začetki in vzpon neoliberalne teorije	5
2.1.1. Friedrich von Hayek	6
2.1.2. Milton Friedman	7
2.2. Neoliberalna država	8
2.3. Pridobivanje soglasja za uveljavljanje neoliberalnih ukrepov	10
2.4. Posledice neoliberalizma	12
3. APLIKACIJA NEOLIBERALNIH POLITIK V SLOVENIJI	14
4. ANALIZA SLOVENSKE PROTIKRIZNE POLITIKE	17
4.1. Vlada Janeza Janše (2012 – 2013)	18
4.1.1. Protikrizni ukrepi	18
4.2. Vlada Alenke Bratušek (2013 – 2014)	21
4.2.1. Protikrizni ukrepi	22
4.3. Vlada Mira Cerarja (2014 - ?)	24
4.3.1. Protikrizni ukrepi	26
5. ZAKLJUČEK	28
6. LITERATURA	30

1. UVOD

Pošast hodi po svetu, pošast neoliberalizma. Zagovorniki neoliberalne ekonomske politike si že od petdesetih let prejšnjega stoletja naprej prizadevajo za njeno svetovno prevlado, najbolj izrazite pa so te težnje postale v 70. letih, ko je prišlo do krize keynesianskih razvojnih politik. V svojem osvajalskem pohodu je bil neoliberalizem nekje bolj, nekje manj uspešen, vedno pa je imel podporo vodilnih svetovnih trgovskih in finančnih institucij. Zdelo se je, da je neoliberalizem neuničljiv. Nato pa je finančna kriza, ki se je začela leta 2007 z razpočenjem bančnega balona v Ameriki in s propadom banke Lehman Brothers dala signal, da je neoliberalna politika zašla v krizo.

Zaradi globalne organiziranosti sveta je bilo edino logično, da bo kriza dosegla tudi evropski kontinent, kjer se je pokazala kot dolžniška kriza na periferiji evroobmočja. V Evropi je kriza najprej vzniknila v Grčiji, nato pa je prizadela še Španijo, Irsko, Portugalsko, Italijo in Ciper, imuna pa ni ostala niti Slovenija. Krizo so seveda mednarodne finančne institucije, predvsem Mednarodni denarni sklad, ter evropske institucije, zlasti Evropska komisija in Evropska centralna banka, takoj zaznale kot priložnost, da začnejo s širjenjem neoliberalne politike tudi na področja, ki so se ji prej dokaj uspešno izogibala. Na krizo so se omenjene institucije odzvale s standardno neoliberalno razlago, da je za upad konkurenčnosti teh držav kriv preplačan, premalo fleksibilen in nizko produktiven delavski sloj, za njihovo nesolventnost pa preobsežen javni sektor s potratno socialno državo. Ta diskurz so sprva omenjene institucije uporabljale v povezavi z dolžniško krizo v Grčiji, s širjenjem krize na druge sredozemske države pa so poneumljajoče zgodbe o lenih, brezdelnih in uživaških delavcih, kot v spremni študiji h knjigi *Kratka zgodovina neoliberalizma* Davida Harveyja ugotavlja Sašo Furlan, postale prevladujoč javni diskurz po vzniku dolžniške krize (Furlan v Harvey; 2012: 294). Seveda so krizo prej omenjene tri institucije, ki so v javnosti dobile naziv "trojka", zaznale kot priložnost za uveljavitev svojih, neoliberalnih interesov in so zato v teh državah takoj začele uvajati preizkušen neoliberalni recept: v zameno za finančno pomoč so zahtevale privatizacijo in stroge varčevalne ukrepe, začeni z Grčijo.

Kriza je seveda prišla tudi v Slovenijo, vendar pa so slovenski vzroki za krizo malo drugačni, kot pri ostalih perifernih državah. Pri nas gre vzroke za krizo iskati v letih, ko se je država brezmejno zadolževala, to je v letih prve Janševe vlade in sicer v letih

2005 do 2008. Ta vlada je takrat naredila narobe vse, kar se je dalo narediti narobe: s proračunsko porabo je zgolj sledila eksplozivnemu tržnemu gibanju, ki ga je še krepila z zniževanjem davkov in investiranjem ter posredno sodelovala v abnormalnem privatiziranju, izdatke pa je nato v volilnem letu 2008 še dodatno napihnila in novi vladi pustila šestodstotni proračunski primanjkljaj (Drenovec; 2012: 45).

1.1. Namen in cilj diplomske naloge

S svojo diplomsko nalogo želim pokazati, da si tudi v Sloveniji elite prizadevajo za uveljavitev neoliberalne ekonomske politike in da so, tako kot drugje, priložnost za to našle v evropski dolžniški krizi. Tako sem si postavila hipotezo, da si slovenske vlade od leta 2008 naprej prizadevajo uveljaviti neoliberalno ekonomijo predvsem z varčevanjem, saj je z varčevalnimi ukrepi delno začela že vlada Boruta Pahorja.

Za lažje razumevanje sem v prvem delu naloge predstavila osnovne značilnosti neoliberalizma, njegove teoretske izvore ter značilnosti neoliberalne države, na kratko pa sem opisala tudi slovensko situacijo od osamosvojitve do začetka evropske dolžniške krize. V drugem delu naloge pa sem se osredotočila na analizo konkretnih protikriznih politik zadnjih treh slovenskih vlad.

1.2. Uporabljena metodologija

Pri pisanju diplomske naloge sem uporabila metodo analize in interpretacije virov. Moj glavni vir so bili članki, povezani s protikriznimi ukrepi med leti 2012 in 2016, objavljeni v reviji Mladina ter časopisih Delo in Dnevnik, kjer sem pod drobnogled vzela predvsem članke objavljene v njihovih sobotnih prilogah – Sobotna priloga ter Dnevnikov objektiv, sem pa pri analizi upoštevala tudi prispevke, objavljene na portalu rtslo.si ter v časopisu Finance.

2. NEOLIBERALIZEM

Vse od 70. let prejšnjega stoletja je po vsem svetu navzoč odločen obrat k neoliberalizmu, teoriji »politično-ekonomskih praks, ki pravi, da do človeške blaginje najhitreje pridemo z osvoboditvijo individualnih podjetniških svoboščin in veščin v institucionalnem okviru, ki ga zaznamujejo močne pravice do zasebne lastnine, prosti trg in prosta trgovina (Harvey; 2012: 7).« Namreč, skoraj vse države, od novoustanovljenih držav po razpadu Jugoslavije in Sovjetske zveze do starih, uveljavljenih socialnodemokratskih držav kot je na primer Švedska, so sprejele, včasih prostovoljno, včasih pod prisilo, eno od različic neoliberalizma in ustrezno prilagodile vsaj nekaj svojih politik in praks. Njegove zagovornike najdemo na zelo vplivnih položajih v izobraževanju (pri nas na primer bivši "superminister" Žiga Turk), medijski krajini, ključnih državnih ustanovah, kot so na primer finančna ministrstva in centralne banke (pri nas lahko govorimo o zadnjih treh finančnih ministrih Janezu Šušteršiču, Urošu Čuferju in Dušanu Mramorju ter tudi o guvernerju Banke Slovenije, Boštjanu

Jazbecu) ter tudi v pomembnih mednarodnih ustanovah kot so Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka in Svetovna trgovinska organizacija, ki so odgovorne za regulacijo svetovnih financ in trgovine. Tako je neoliberalizem postal prevladujoč diskurz, njegovi učinki na načine mišljenja pa so prodrli do točke, na kateri so postali del zdravega razuma, po katerem številni ljudje tolmačijo, živijo in razumejo svet, neoliberalisti pa so tako v javnosti dobili podporo za svoje ukrepe, kot so na primer šolnine in privatizacija. Proces neoliberalizacije ni izzval samo predhodnih institucionalnih okvirov in sil, pod njenim udarom so celo tradicionalne oblike državne suverenosti, temveč je izzval tudi delitev dela in družbenih razmerij, s svojimi vplivi pa je posegel tudi na področja socialne oskrbe, tehnoloških rešitev, načinov življenja in mišljenja, reprodukcijskih dejavnosti ter navezanosti na zemljo in naravo, glavni cilj neoliberalizacije pa je spraviti vse človeško delovanje v domeno trga. Neoliberalizem namreč tržno menjavo dojema kot »etiko na sebi, ki lahko služi kot vodič vsemu človeškemu delovanju in zamenja vsa prej veljavna etična prepričanja (Treanor, 2005, citirano po Harvey, 2012: 8).« Doseganje tega cilja pa zahteva tehnologije ustvarjanja informacij in zmogljivosti za akumulacijo, shrambo, prenos, analizo in uporabo ogromnih baz podatkov, ki so namenjene usmerjanju odločitev na svetovnem trgu. Od tod v neoliberalizmu izvira intenzivno raziskovanje in iskanje novih informacijskih tehnologij, kar je nekatere vodilo v razglašanje pojava nove "informacijske družbe" (Harvey; 2012: 8).

Če želimo, da neka misel v družbi postane vladajoča, se mora razviti konceptualni aparat, ki lahko ugotovi našim intuicijam, nagonom, vrednotam, željam ter tudi možnostim, inherentnim družbenemu svetu, v katerem živimo. Kot prevladujoča miselna usmeritev se je neoliberalizem tako lahko uveljavil, ker so si njegovi "ustanovitelji" za svoj temelj, za osrednje civilizacijske vrednote, vzeli politične ideale človeškega dostojanstva in svobode posameznika. Ta dva koncepta sta namreč močna in privlačna že sama po sebi. Takšni ideali so namreč gnali uporniška gibanja na primer v Vzhodni Evropi in Sovjetski zvezi. Če pogledamo širše, ti ideali privlačijo vsakogar, ki ceni zmožnost samostojnega sprejemanja odločitev. Po njihovem prepričanju naj bi te vrednote ogrožali ne samo fašizem, diktature in komunizem, temveč kar vse oblike državne intervencije. Osrednjo značilnost neoliberalnega mišljenja tako predstavlja predpostavka, da so individualne svoboščine zagotovljene s svobodo trga in trgovine. To lahko opazimo na primeru ameriškega napada na Irak leta 2003 pod pretvezo "širjenja svobode", saj naj bi ZDA, kot je v svojem govoru leta 2004 rekel takratni predsednik George W. Bush, imele »kot najmočnejša sila na svetu dolžnost, da pomagamo pri širjenju svobode«. Javnosti so invazijo na Irak najprej upravičili na podlagi strahu pred orožjem za množično uničevanje, katerega naj bi domnevno imel iraški diktator Saddam Hussein, ko pa so se ti razlogi izkazali za neresnične, so dejali, da je že sama podeljena svoboda zadostna utemeljitev vojne. Za kakšno vrsto svobode je v resnici šlo, je pokazal Paul Bremer, vodja začasnih - koalicijskih oblasti, ko je izdal sledeče štiri ukaze:

- popolna privatizacija podjetij v javni lasti,
- popolna repatriacija tujih dobičkov,
- odprtje iraških bank tujemu nadzoru in enako obravnavo nacionalnih in tujih podjetij,
- odstranitev vseh trgovinskih ovir.

Ti štirje ukazi so veljali za vsa področja gospodarstva, izvzete niso bile niti javne storitve, množična občila, proizvodnja, storitve, transport, finance in gradbeništvo. Iz teh ukrepov je bila izvzeta samo nafta. Poleg naštetih ukrepov pa so v Iraku uvedli tudi strogo regulacijo trga delovne sile (prepoved stank v ključnih sektorjih, omejitev pravice do združevanja v sindikate) ter zelo regresivno "enotno davčno stopnjo". Po neoliberalni teoriji so Bremerjevi ukrepi nujni in zadostni za ustvaritev bogastva in s tem izboljšanje blaginje širšega prebivalstva (Harvey; 2012: 11-13).

2.1. Začetki in vzpon neoliberalne teorije

Kot resna ekonomska alternativa se je neoliberalizem začel pojavljati v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je svet zajela gospodarska kriza in se je izpelo obdobje "vpetega liberalizma", ki je bil uveden po drugi svetovni vojni v Evropi in ZDA, in ki naj bi preprečil vrnitev katastrofalnih razmer, ki so ogrozile kapitalistični sistem med veliko krizo v tridesetih letih, temeljil pa je na razrednem kompromisu med kapitalom in delom. To je pomenilo, da je država skrbela za polno zaposlenost, gospodarsko rast in blaginjo svojih državljanov ter prosto razpolagala s svojo močjo, da bi dosegla te cilje, pri čemer si je pomagala s tržnimi procesi ter s posegi v ali celo z nadomeščanjem teh procesov. Pogosto so bile tudi vpeljane fiskalne in monetarne politike, ki so bile običajno oklicane za "keynesovske" in so bile namenjene obrzdanju poslovnih ciklov in zagotovitvi razumno visoke stopnje zaposlenosti. Zato so države aktivno posegale v industrijsko politiko in določale standard družbene mezde z vzpostavljanjem različnih sistemov družbene blaginje (Harvey; 2012: 17-18).

Vsi ti ukrepi pa so bili že od same uvedbe deležni tudi kritike. Glavni kritiki "vpetega liberalizma" so se zbrali okoli znamenitega avstrijskega političnega filozofa Friedricha von Hayeka in leta 1947 ustanovili Društvo Mont Pelerin, med njegovimi pomembnejšimi člani pa lahko najdemo tudi Milтона Friedmana. Ker so se vsi člani društva v temelju zavzemali za ideale osebne svobode, so nase gledali kot na "liberalce" - v tradicionalnem evropskem pomenu besede. Z oznako "neoliberalizem" se naslavlja njihovo vdanost tistim načelom prostega trga, ki so se v okviru klasične ekonomije pojavila v drugi polovici 20. stoletja v želji, da bi nadomestila klasične ekonomske teorije Adama Smitha, Davida Ricarda in tudi Karla Marxa. Istočasno pa so zagovarjali stališče Adama Smitha, da je nevidna roka trga najboljši mehanizem za mobilizacijo človeških nagonov, kot so lakomnost, pohlep in želja po bogastvu in oblasti, v korist vseh, ne samo peščice. Tako je neoliberalna teorija že od samega začetka nasprotovala "keynesovskim" intervencionističnim politikam, ki so si ugled pridobile v 30. letih kot odziv na veliko krizo, ter marksističnim teorijam centraliziranega državnega planiranja. Trdili so namreč, da so državne odločitve nujno politično pristranske in tako odvisne od moči vpletenih interesnih skupin (npr. sindikati, okoljevarstveniki,...). Tudi državne odločitve o investiranju ali akumulaciji kapitala naj bi bile nujno napačne, saj naj tiste informacije, ki jih lahko pridobi država, ne bi mogle tekmovati z informacijami, ki jih vsebujejo tržni signali. Tako se v sami neoliberalni

teoriji pojavi nasprotje. Namreč, znanstvena natančnost neoklasične ekonomije se ne ujema s političnim zavzemanjem za ideale osebne svobode niti se njeno nezaupanje do državne oblasti ne ujema z njeno potrebo po močni državi in, če se pokaže potreba, tudi po državni prisili, ki bi ubranila pravice zasebne lastnine ter osebne in podjetniške svoboščine. Neoliberalna drža je tako dovolj protislovna, da so neoliberalne prakse v razmerju do navidezne brezmadežnosti neoliberalne doktrine postale neprepoznave, kar nas sili v to, da namenimo posebno pozornost napetosti med neoliberalno teorijo in njeno praktično izvedbo (Harvey; 2012: 29-32).

Kot nova ekonomska pravovernost, ki upravlja s politiko na državni ravni, se je neoliberalizem v razvitem kapitalističnem svetu pojavil leta 1979, najprej v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike, kot posledica krize akumulacije kapitala v 70. letih. Vsesplošna rast inflacije in brezposelnosti je povzročila globalno stopnjo "stagflacije", ki je bila značilna za večino obdobja sedemdesetih let. Zaradi upada davčnih prihodkov in nagle rasti socialnih izdatkov so v različnih državah nastale proračunske krize, Velika Britanija je celo potrebovala pomoč Mednarodnega denarnega sklada. Kriza je bila jasen znak, da so keynesovske politike prenehale delovati in potrebno je bilo najti alternativo. Kot odgovor na krizo pa sta se pojavili dve možnosti. Prvo možnost, poglobitev državnega nadzora in regulacije gospodarstva s korporativističnimi strategijami, so izkoristile socialistične in komunistične partije v Evropi ter v Skandinaviji, kjer so še razširili močno socialdemokratsko tradicijo države blaginje. Tak program je bil pisan na kožo levici, ki je z njim zbrala precejšnjo podporo, vendar pa ni uspela preseči te tradicionalne rešitve, ki se je sredi sedemdesetih izkazala za nezadostno. Kot druga možnost pa se je pojavila osvoboditev korporativne in poslovne moči ter ponovna vzpostavitev tržne svobode, ki je sredi sedemdesetih prišla v ospredje. Kljub temu pa se je neoliberalizem uveljavljal počasi, saj se je geografsko gledano razvijal zelo neenakomerno, njegove aplikacije pa so bile pogosto delne in enostranske (Harvey; 2012: 22).

2.1.1. Friedrich von Hayek

Friedrich von Hayek je bil avstrijski politični filozof, ena osrednjih osebnosti Društva Mont Pelerin in eden izmed očetov sodobnega ekonomskega fundamentalizma. Leta 1947 je dobil eno izmed tako imenovanih Nobelovih nagrad za ekonomijo, po izobrazbi pa je bil pravnik. Bil je eden glavnih kritikov ekonomske povojne ureditve in tudi ekonomskih in socialnih pravic, kot so bile zapisane v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah iz leta 1948. V zvezi s temi pravicami je trdil, da jih »ni mogoče uveljaviti s

prisilnimi zakoni, ne da bi s tem porušili red svobode, h kateremu težijo tradicionalne državljanske pravice (Hayek, 1976, citirano po Supiot, 2013, 23). Največji očitek Hayeka povojni ekonomski ureditvi je bil, da je na področje ekonomije razširila neomejeno demokracijo. Iz te njegove kritike se je nato razvil glavni cilj neoliberalizma: zavarovati spontano tržno ureditev pred ljudstvom, da pa bi bil ta cilj lahko dosežen, bi bilo potrebno razporejanje dela, bogastva in tudi financ povsem ločiti od politike. Tako omejevanje demokracije naj bi bilo nujno, da se nevednim populacijam onemogoči vmešavanje v zakone ekonomije, ki jih ne razumejo (Supiot; 2013: 23). Po Hayeku naj bi vse institucije solidarnosti izhajale iz neke pretekle ideje porazdelitve pravičnosti in lahko zato vodijo le v uničenje spontane tržne ureditve, ki pa temelji na resnici cenovnih mehanizmov in prizadevanju za individualni dobiček. Zato je razgradnja teh institucij nujna posledica omejevanja demokracije, istočasno pa je tudi potrebno preprečiti, da bi si kadarkoli opomogle. Da pa se to lahko doseže, je potrebno odstaviti tisto politiko, katere ustavni mehanizmi kot nemoralne in očitno antisocialne prepovedujejo vse tiste ukrepe oblasti, ki zagotavljajo določen dohodek posameznim skupinam (Supiot; 2013: 24).

2.1.2. Milton Friedman

Drugi pomembni ideolog neoliberalizma je Milton Friedman. Deloval je na Univerzi v Chicagu, leta 1976 pa je dobil Nobelovo nagrado za ekonomijo. Prizadeval si je za vrnitev v stanje čistega kapitalizma, očiščenega vseh vmešavanj – vladnih regulativ, trgovinskih ovir in različnih lobijskih interesov. Prepričan je bil, da je takrat, ko je gospodarstvo že močno izkrivljeno, edini način, kako priti do tako zelenega prvotnega stanja, namerna uporaba bolečih šokov – šok terapija, ki jo je vsiljeval politikom držav v stiski (Klein; 2014: 74). Trdil je, da »samo kriza – dejanska ali dozdevna – ustvari resnične spremembe. Ko kriza nastopi, je delovanje odvisno od idej, ki ležijo naokoli. To je po mojem naša osnovna funkcija: razvijati alternative obstoječi politiki, jih ohranjati žive in dostopne, dokler politično nemogoče ne postane politično neizogibno (Friedman, 1962, citirano po Klein, 2014, 17-18)«. Prepričan je bil, da je, ko enkrat nastopi kriza, ključno hitro ukrepanje, uvedba hitrih in nepovratnih sprememb, še preden bi od krize razrvana družba zapadla nazaj v tiranijo *statusa quo* (Klein, 2014: 18). Velik izziv mu je predstavljalo dokazovanje, da zmore resnični trg izpolniti njegove predstave. Vedno je bil ponosen na to, da se ekonomije loteva kot znanosti, zato mu je velik problem predstavljalo dejstvo, da ni mogel pokazati nobenega obstoječega gospodarstva, ki bi dokazovalo, da z odstranitvijo vseh "izkrivljenj", ostane družba, ki

je popolnoma zdrava in obilna, kajti nobena država na svetu ne izpolnjuje meril za popolni *laissez-faire*. Zato se je, do prihoda krize v sedemdesetih letih, moral zadovoljiti z zapletenimi in domiselnimi matematičnimi enačbami in računalniškimi modeli (Klein; 2014: 76).

2.2. Neoliberalna država

V neoliberalizmu je novo vlogo dobila tudi država. Po Močniku je eden največjih mitov v sodobnih političnih ideologijah prepričanje, da nacionalna država tone v preteklost in se tako umika nadnacionalnim integracijam globaliziranega sveta (Močnik; 2006: 51). Nacionalna država dobi novo vlogo, postane subsidiarna država. Njena naloga je, da disciplinira lokalizme in partikularizme ter jih naredi sprejemljive za zahteve globalne ekonomije in univerzalnega prava, kar dosega s "politiko priznanja" in z represijo.

Poleg tega pa subsidiarna država skrbi tudi za manjšine in pregon nacionalizmov, priznavanje verske svobode, gojenje tolerance ter bdi nad razcvetom verskih skupnosti, varuje njihove tradicije in posebne kulture, vendar pa preganja fundamentalizme, nestrpnost in politizacijo kulturnih razlik. Predvsem pa mora subsidiarna država poskrbeti za to, da na njenem ozemlju nemoteno tečejo procesi svetovne ekonomije ter izpolnjevati zahteve institucionalnih zastopnikov teh procesov – Mednarodnega denarnega sklada, Svetovne trgovinske organizacije, Svetovne banke, Evropske unije itd. Istočasno pa mora subsidiarna država izpolnjevati zahteve univerzalnega prava ter njegovih institucionaliziranih ali samozvanih zastopnikov – Svet Evrope, ZDA, EU, poleg vsega naštetega pa si mora prizadevati še za pritegnitev kapitalskih tokov in, navkljub izkoriščanju in zatiranju, ohranjati socialni mir (Močnik; 2006: 58-59). V neoliberalizmu ima država nalogo, da jamči za kvaliteto in stabilnost denarja, vzpostaviti mora vojaške, obrambne in policijske strukture, ki služijo obrambi zasebne lastnine, zagotoviti mora ustrezno delovanje trgov, pri čemer si lahko pomaga tudi s silo, če ni nobene druge poti ter na področjih, kot so zemlja, voda, izobraževanje, sociala ali zdravstvo v primeru, da trgi ne obstajajo, le-te ustvariti. Kljub temu pa morajo biti državni posegi v trge omejeni. Namreč, v skladu z neoliberalno teorijo, država ne more posedovati dovolj informacij, da bi lahko dvomila v tržne signale oziroma cene. Pri definiranju nove vloge države pa je šel najdlje Milton Friedman, ki je dejal, da so funkcije države »varovati našo svobodo pred sovražniki pred našimi vrati in pred našimi sodržavljani, ohranjati red in mir, uveljavljati zasebne pogodbe, podpirati konkurenčne trge (Friedman, 1962, citirano po Klein, 2014: 16)«. Nova država varuje privilegije kapitala in najbolj premožnih ter zanje uvaja še nove privilegije, znižuje dohodke tistih,

ki delajo (neposredne in posredne dohodke) in s tem tudi znižuje družbeni standard. Z ekonomskimi, pravnimi in političnimi sredstvi sistematično zmanjšuje moč tistih, ki delajo in na splošno vse bolj omejuje demokratični vpliv na najpomembnejše odločitve. Vsesplošno torej napada velikansko večino, ki jo s svojimi mehanizmi lahko doseže (Breznik, Močnik; 2015: 7). Država je tako v neoliberalizmu zreducirana na »državni aparat, katerega temeljno poslanstvo je omogočiti razmere za dobičkonosno akumulacijo tako v imenu domačega kot tujega kapitala. [...] Svoboščine, ki jih uteleša, izražajo interese lastnikov zasebne lastnine, podjetij, multinacionalnih korporacij in finančnega kapitala (Harvey, 2012: 14)«.

Eden prvih svetovnih eksperimentov delovanja neoliberalizma v praksi se je zgodil leta 1973 v Čilu. Preobrazba Čila v neoliberalno državo se je začela z vojaškim udarom generala Pinocheta in strmoglavljenjem demokratično izvoljenega "socialističnega" predsednika Salvadorja Allendeja. Državni udar so spodbudile domače poslovne elite, ki so jih podpirale ameriške korporacije, CIA in takratni ameriški zunanji minister Henry Kissinger. Tekom državnega udara so bila nasilno zatrta vsa družbena gibanja in politične organizacije na levici, vse oblike javnih organizacij (kot so bili na primer skupnostni zdravstveni domovi v revnejših soseskah) so bile razgrajene, trg delovne sile pa je bil "osvojen" regulativnih ali institucionalnih ovir (kot je na primer moč sindikatov). Za ponovni zagon čilskega gospodarstva so zadolžili skupino ekonomistov, ki so se izobraževali pri Miltonu Friedmanu na Univerzi v Chicagu in so bili znani pod imenom "čikaški dečki". Njihova prva naloga je bila izpogajati posojilo pri Mednarodnem denarnem skladu. Gospodarstvo so tako rekonstruirali v sodelovanju z

MDS na temelju svojih teorij. "Čikaški dečki" so razveljavili nacionalizacije in privatizirali javno lastnino, naravni viri (les itd.) so bili prepuščeni zasebnemu in nereguliranemu izkoriščanju, privatizirali sistem socialne varnosti, podpirali neposredne tuje investicije in prostejšo trgovino, zagotovili pravico tujih podjetij do repatriacije dobičkov od njihovih čilskih dejavnosti, na izvozu temelječa rast pa je imela prednost pred nadomeščanjem uvoza. Edini sektor, ki je ostal v domeni države, je bil baker, ključni čilski naravni vir, saj so se prihodki od bakra stekali direktno v državno skrinjo. Vsi ti ukrepi so botrovali čilski gospodarski oživitvi v smislu stopenj rasti, akumulacije kapitala in visokih stopenj donosnosti tujih investicij, katera pa je bila zelo kratkotrajna in je doživela svoj konec v latinskoameriški dolžniški krizi leta 1982. Rezultat čilskega eksperimenta je bila bolj pragmatična in manj ideološko gnana implementacija neoliberalnih ukrepov in politik v naslednjih desetletjih, tako v Latinski

Ameriki (Argentina, Mehika) kot tudi v ZDA ter v Veliki Britaniji, kjer je neoliberalizem uradna ekonomska doktrina od leta 1979 naprej. Brutalen eksperiment, izveden na svetovni periferiji, je tako postal model za oblikovanje politik v svetovnem centru (Harvey; 2012: 15-17).

2.3. Pridobivanje soglasja za uveljavljanje neoliberalnih ukrepov

Vladajoči razredi so lahko soglasje za vpeljavo neoliberalizma pridobili ali s silo ali na (kolikor toliko) demokratičen način. Kako se neoliberalizem vpelje v državo na nedemokratičen način oziroma s silo smo lahko opazovali v Južni Ameriki v Čilu in Argentini, kjer je vojaška hunta vladala s terorjem, tako finančnim kot telesnim in duševnim. Zaradi njegove nečloveške narave, je neoliberalizem najlažje uvesti, ko je neka država v stanju šoka – najsi bo to zaradi naravne nesreče, vojne ali finančne krize. Takrat je prebivalstvo namreč v strahu in zato pripravljeno sprejeti več ali manj vse, kar mu oblast ponuja.

V Čilu, Argentini in podobnih državah je bila neoliberalizacija preprosta, hitra, surova in gotova. Začela se je z vojaškim prevratom, ki so ga podprli tradicionalni višji razredi (in ameriška vlada) in nadaljevala z zatrtjem vseh oblik solidarnosti delavskih in urbanih družbenih gibanj, ki so ogrožala oblast teh razredov. Zaradi razkritja grobih kršitev človekovih pravic, ki so se zgodile pod diktaturo vojaških oblasti, pa je bilo treba neoliberalno revolucijo v razvitem zahodnem svetu, ki sta jo vodila Margaret Thatcher in Ronald Reagan, doseči po demokratični poti, s soglasjem ljudstva (Harvey; 2012: 55).

Za politični premik takšnih razsežnosti pa je bila potrebna izgradnja političnega soglasja med delom prebivalstva, dovolj velikim, da zagotovi zmago na volitvah. Kako pride do izgradnje političnega soglasja lahko razložimo z Gramscijevim razlikovanjem med "splošnim" in "dobrim" mišljenjem. Po Gramsciju je "splošno" mišljenje, to je mišljenje, ki je splošno razširjeno, tisto, ki neko politično soglasje utrdi. Tako mišljenje nastane na podlagi dolgotrajnih praks kulturne socializacije, ki so globoko zakoreninjene v regionalnih ali nacionalnih tradicijah. Vendar pa "splošnega" mišljenja ne moremo enačiti z "dobrim" mišljenjem, ki pa nastane s kritičnim pristopom k aktualnim vprašanjem. Zato lahko splošno mišljenje močno zavaja in hkrati s svojimi kulturnimi predsodki zamegljuje ali prikriva dejanske probleme – kulturne in tradicionalne vrednote, kot so npr. vera v boga in državo ali stališča do družbenega položaja žensk, ter strah, npr. strah pred komunisti, priseljenci, tujci, "drugimi", se lahko mobilizirajo z namenom prikrivanja drugih realnosti, za tako prikrivanje pa je mogoče

uporabiti tudi politične slogane, ki z nedoločnostjo retoričnih sredstev prikrivajo določene strategije. Gramsci zato pravi, da politična vprašanja postanejo nerešljiva takrat, ko se skrivajo pod kulturno preobleko. Če torej želimo razumeti vzpostavljanje političnega soglasja, se moramo naučiti izluščiti politične pomene iz njihovih kulturnih lupin (Harvey; 2012: 55-56).

Javno soglasje za legitimizacijo neoliberalizacije je bilo doseženo skozi različne kanale. Ideološki vpliv je krožil po korporacijah, množičnih občilih in številnih institucijah, ki sestavljajo civilno družbo – univerzah, cerkvah, šolah, stanovskih združenjih, pri ustvarjanju neoliberalnemu obratu naklonjenega mnenja pa so pripomogli tudi možganski trusti, prevzem določenih medijskih segmentov in prestopi številnih intelektualcev v neoliberalizem. Tako se je ustvarilo mnenjsko ozračje v podporo neoliberalizma kot izključnega zagotovila svobode, ta gibanja pa so se še utrdila s prevzemom političnih strank in nazadnje še državne oblasti. Pri tem je veliko vlogo igrala tudi naslonitev na tradicije in kulturne vrednote, saj odkrit projekt obnove gospodarske moči ozke elite verjetno ne bi pridobil velike podpore, medtem ko pa bi lahko programski poskus uresničenja projekta individualnih svoboščin pritegnil množice (Harvey; 2012: 56-57).

V nekaterih primerih je bila za pridobitev soglasja k neoliberalnemu obratu potrebna sila, bodisi vojaška (npr. Čile) bodisi finančna (npr. dejavnosti MDS v Mozambiku in na Filipinih). Prisila lahko tako proizvede fatalistično, lahko bi rekli celo uslužno, sprejemanje ideje, da ni bilo in da še zmeraj "ni alternative", kot je govorila Margaret Thatcher. Izgradnja soglasja pa je bila odvisna tudi od lokalnih razmer in se je zato lokalno spreminjala in v različnih krajih je izgradnja soglasja tudi razpadla, na kar kažejo številna opozicijska gibanja, ki so tam nastala (Harvey; 2012: 57).

V času glavnega obrata k neoliberalizmu, torej v času vladanja Margaret Thatcher in Ronalda Reagana, je bilo nevarnosti neoliberalnega okvirjenja izpostavljeno vsako politično gibanje, ki je zagovarjalo nedotakljivost individualnih svoboščin. To pa še ne pomeni, da so vrednote individualnih svoboščin in družbene pravičnosti združljive. Namreč, za doseganje družbene pravičnosti sta predpostavljeni družbena solidarnost in volja do podreditve individualnih hotenj, potreb in želja širšemu boju za enakost. Neoliberalna retorika individualnih svoboščin pa je s prevzemom državne oblasti dobila moč, da od družbenih sil, ki si prizadevajo za družbeno pravičnost, odcepi libertarizem, identitetne politike, multikulturalizem in sčasoma tudi narcisistično potrošništvo. Neoliberalizem pa je bilo treba podpreti tudi s praktično strategijo, ki bi poudarjala

svobodo potrošnikove izbire in sicer ne samo med posameznimi proizvodi, ampak tudi med življenjskimi slogi, načini izražanja in širokim razponom kulturnih praks. Za svoj uspeh je neoliberalizacija politično in ekonomsko zahtevala izgradnjo neoliberalne tržno usmerjene populistične kulture diferenciranega potrošništva in individualnega libertarizma, kar je precej združljivo s postmodernizmom, ki je tako postal kulturna in celo intelektualna dominantna. Velik uspeh neoliberalizacije pa lahko pripišemo tudi dejstvu, da levim gibanjem ni uspelo prepoznati, napasti ali celo preseči notranje napetosti med prizadevanjem za individualne svoboščine in prizadevanjem za družbeno pravičnost (Harvey; 2012: 59-60).

2.4. Posledice neoliberalizma

Posledice, ki jih za sabo pušča neoliberalizem lahko opazujemo že od sedemdesetih let naprej, ko so se začeli eksperimenti v Južni Ameriki, dosežke neoliberalizacije pa lahko opazujemo na primer tudi v državah nekdanje Sovjetske zveze.

Če želimo primerno analizirati dosežke oziroma bolje rečeno posledice neoliberalizacije, moramo po Harveyju najprej zanemariti trditev, da je neoliberalizacija samo primer divjanja zmotne teorije ali le primer nesmiselnega poskusa udejanjanja lažne utopije, ampak jo moramo videti kot to, kar v resnici je, torej napetost med ohranjanjem kapitalizma in restavracijo oziroma rekonstrukcijo moči vladajočega razreda (Harvey; 2012: 202).

Gospodarske in finančne zlome, kot je bil ta leta 2007 oziroma 2008 in pred njim še 2001, je na primer ameriška politika izkoristila za to, da se je dokončno otresla, v skladu z neoliberalno doktrino, zagotavljanja blaginje svojim državljanom, istočasno pa je povečala svojo vojaško in policijsko moč, saj bi lahko bila potrebna za zatiranje družbenih nemirov in vsiljevanje svetovne discipline (do česar je nato tudi prišlo, npr. vojna v Iraku in Afganistanu). In čeprav bi lahko v razredu kapitalistov prevladali razumnejši glasovi, bi to zahtevalo odpravo dela privilegijev in moči, ki so si jih višji sloji kapitalističnega razreda nakopičili v zadnjih tridesetih letih. Zato so višji razredi, ki so vztrajali pri nedotakljivosti svojih premoženjskih pravic, raje pričeli z lomom sistema, kakor da bi izgubili del svojih privilegijev in moči. To so počeli v skladu z lastnim interesom, kajti s pravilnim ukrepanjem se lahko z zlomom celo okoristijo, kar se je zgodilo z zadnjo krizo, ki se je začela leta 2007, s katero so tisti najbogatejši še dodatno obogateli. Bojijo se zgolj političnih gibanj, ki jim grozijo z razlastitvijo ali revolucionarnim nasiljem in se zelo redko, če sploh kdaj, prostovoljno odpovejo svoji moči (Harvey; 2012: 202).

Ko se osredotočimo na uspešnost neoliberalizma pri spodbudi rasti akumulacije kapitala pa lahko vidimo, da se je izkazal za neuspešnega. Na ozemljih bivše Sovjetske zveze in v tistih državah sredozemske Evrope, ki so jih podvrgli "šok terapiji" je prišlo celo do katastrofalnih padcev, izboljšanje je pokazala samo Poljska, ki pa se ni držala diktatov s strani Mednarodnega denarnega sklada. Povsod po svetu je narasel delež neformalnih zaposlitev, delavce se najema preko pogodb, kjer imajo v imenu maksimiranja fleksibilizacije prednost kratkoročne pogodbe (avtorske, podjemne, za določen čas), do tega pa je lahko prišlo zaradi omejitve ali celo razgraditve moči sindikatov in drugih delavskih institucij ter zaradi preobrazbe prostorskih in časovnih koordinat trga delovne sile (Harvey; 2012: 221-222). Skoraj vsi svetovni indikatorji ravni zdravja, pričakovane življenjske dobe, umrljivosti novorojenčkov itd. že od šestdesetih let naprej pa kažejo prej na poslabšanje kot izboljšanje splošne blaginje, kot edini sistematični uspeh neoliberalizacije pa lahko izpostavimo znižanje in nadzorovanje inflacije (prav tam, str. 204-205).

Kljub temu pa so mnogi prepričani, da je bila neoliberalizacija uspešna in da, skupaj z globalizacijo, nima alternative. Za tako prepričanje sta bistvena dva razloga in sicer nepredvidljivost neenakomernega geografskega razvoja, ki je določenim ozemljem vsaj začasno omogočil spektakularen napredek na račun ostalih in so s tem zakrivale dejstvo, da je neoliberalizaciji v splošnem spodletelo. Drugi razlog pa leži v tem, da je neoliberalizacija kot proces z vidika višjih razredov ogromen uspeh, saj je v ZDA in Veliki Britaniji obnovila moč višjih razredov, drugod pa je ustvarila pogoje za oblikovanje kapitalističnega razreda. K širjenju prepričanja o pozitivnosti neoliberalizma pa veliko prispevajo tudi množični mediji, ki jih obvladuje vrhni sloj kapitalistov, s širjenjem mita, da so nekatere države gospodarsko zaostale, ker niso dovolj konkurenčne in da morajo izvesti še več neoliberalnih reform, pogosto pa so povečano družbeno neenakost na določenem ozemlju predstavljali kot nujno. Če so se življenjske razmere v nižjih družbenih razredih poslabšale, naj bi se po neoliberalni teoriji to zgodilo zato, ker jim, običajno zaradi osebnih in kulturnih razlogov, ni uspelo povečati lastnega človeškega kapitala – na primer s pomočjo predanosti izobraževanju, protestantske delovne etike, podreditve delovni disciplini in fleksibilnosti itd. Posameznikovi problemi naj bi torej nastali ali zaradi pomanjkanja konkurenčne moči ali pa zaradi kulturnih, osebnih in političnih neuspehov. Kot bistven dosežek neoliberalizacije pa lahko brez dvoma navedemo premik od ustvarjanja bogastva in dohodka k njegovemu razdeljevanju (Harvey; 2012: 206-209).

3. APLIKACIJA NEOLIBERALNIH POLITIK V SLOVENIJI

Za boljše razumevanje vtihotapljenja neoliberalnih politik v Slovenijo moramo najprej definirati stanje Slovenije ob tranziciji. Ob vstopu v tranzicijsko obdobje leta 1991 je bila Slovenija dokaj odprta družba, z razvejano civilno družbo, narod je bil povezan in enoten (Starovič; 2013: 311), imela pa je tudi dobro delujočo produktivno bazo, ki se je v tranzicijskem procesu dopolnila še v prej zavrtem sektorju storitev in v drobnem sektorju, v panogah usmerjenih pretežno na domači trg (Drenovec; 2013: 28). V tranziciji je tako prešla glavna poganjajoča dinamika iz industrijskih izvoznih panog, ki so bile temelj slovenskega gospodarstva še iz osemdesetih let, v prostor osnovnih storitev in gradbeništva, tako hitro zapolnjevanje domačega segmenta pa je bilo seveda normalno. Problem pa se je pojavil, ko so ti tehnološko in poslovno nezahtevni deli gospodarstva postali osrednja mesta nastajanja slovenskega zasebnega kapitala (Drenovec; 2012: 45). V drugem desetletju tranzicije pa so se začele sestavljati prve večje formacije domačega zasebnega kapitala in sicer večinoma v nezahtevnem "domačem" sektorju, ki se je razvil v prvem delu tranzicije. Ker je Slovenija majhen trg, ima ta sektor objektivne omejitve, ampak je prav takrat rasel in tako so v njem nastale nove ekonomske elite in nato še zelo hitro na njih prisesane politične elite. Po vstopu države v Evropsko unijo, je imela Slovenija dostop do poceni denarja in ugodnih kreditov, na katerega so planile nove elite, kar je bilo v popolnem nasprotju z nekdanjo razvojno filozofijo. Namreč, od domačega trga odvisne panoge so v tistem obdobju že dosegale meje rasti, zato so te nove elite lahko ohranjale svoje ambicije samo z zadolževanjem, ki so ga potrebovale za širjenje kapacitet, privatiziranje in za financiranje potrebnega domačega povpraševanja, ta proces pa so podpirale vse institucije sistema. Tako je v obdobju v letih 2004 do 2008 slovenski zunanji dolg narasel s 15 milijard evrov (kolikor se ga je nabralo v vsej pretekli zgodovini) na 40 milijard evrov (Drenovec; 2013: 24).

Tranzicijsko obdobje v Sloveniji pokaže, da za razvito gospodarstvo niso dovolj individualno podjetništvo in na domači trg usmerjene gospodarske panoge, ampak so nujno potrebna tudi večja podjetja, ki imajo razvito organizacijo z visoko kvalificirano in privrženo delovno silo s kolektivnim podjetniškim duhom in lastno kulturo in ki so sposobna izkoriščati sodobno tehnologijo. Taka podjetja je Slovenija že imela, na primer Krka, Gorenje, Telekom, Mercator, Revoz, nekatera taka podjetja pa je Slovenija zaradi izrazitega političnega kadrovanja in pajdaške privatizacije ob odsotnosti umne gospodarske politike izgubila, to so na primer Elan, Iskra, Istrabenz,

gradbena podjetja. Propadanje našega industrijskega sektorja, ki je sicer osnova vsakega uspešnega gospodarstva, pa je v nekem delu tudi posledica zgrešenega razmišljanja, da moramo vstopiti v postindustrijsko družbo – družbo znanja. Na to, da je bil gospodarski in politični sistem v Sloveniji usmerjen bolj v prilaščanje nekdanje družbene lastnine in ne v razvoj, sodelovanje in razvijanje kolektivnega podjetništva in industrije, kaže tudi dejstvo, da v samostojni Sloveniji do leta 2013 ni nastalo nobeno novo večje podjetje ter povečanje bruto dolga s treh milijard na 40 milijard evrov (Starovič; 2013: 319-321).

Neoliberalna propaganda, ki že od konca sedemdesetih let zavaja in prepričuje, da je potrebno enačiti prosti trg in kapitalizem s politično svobodo, pelje svetovno prebivalstvo stran od liberalnih idej naravnost v objem avtoritarne desnice, ki naj bi poskrbela za red in pravičnost, in povsem enake zamisli in scenariji živijo tudi v glavah številnih Slovencev, ki si želijo, da oblast prevzame Vodja, ki bo naredil red (pri nas mesto vodje pri mnogih zaseda Janez Janša). Čeprav jasno čutimo posledice sprejetega neoliberalnega modela razvoja, tako naši politiki kot novinarji, zlasti časnik Finance, še naprej govorijo in pišejo litanije o nujnosti varčevanja, neizogibnem krčenju in razgradnji javnega sektorja. Prepričujejo nas o nujnosti prodaje državnega premoženja, ker da je to pogoj za uravnoteženje javnih financ in gospodarsko rast, ki naj bi ju prinesli tuji lastniki in vlagatelji, tako sta nas najprej prepričevala Janez Janša in Alenka Bratušek, enako politiko pa nam skuša prodati tudi Miro Cerar (Starovič; 2013: 324).

Vendar pa v Sloveniji glavno gonilo neoliberalne propagande niso politiki, ampak intelektualci, bolje rečeno ekonomisti. Že od tranzicije naprej se slovenska ekonomska srenja deli na "staroekonomiste", ki so zagovarjali gradualistično tranzicijo, kot so dr. Jože Mencinger, dr. Ivan Ribnikar, dr. Velimir Bole, dr. Marko Kranjec, dr. Lojze Sočan, dr. Franjo Štiblar ter na "mladoekonomiste", ki so svoje ideje uspešno začeli izvajati v prvi vladi Janeza Janše (2004-2008). Na čelu te skupine sta bila ekonomista Mičo Mrkaić in Jože P. Damijan. Glavno prepričanje skupine je, da je ravno državna lastnina tista, ki ovira napredek Slovenije in da se je je potrebno znebiti. V to skupino lahko uvrstimo še Janeza Šušteršiča (ki je bil v drugi vlade Janeza Janše finančni minister), Egona Zakrajška, Mateja Lahovnika in Bernarda Bršičiča. Se pa je začela tudi pri "mladoekonomistih" spreminjati miselnost in v neoliberalne dogme ne verjamejo več vsi – dokaz je priznanje Jožeta P. Damijana v zapisu na njegovi spletni strani, da se je

o neoliberalizmu motil in predvsem, da se ni zavedal njegove povezave s fašizmom in nacizmom¹ (Mekina; 2011:).

Neoliberalni vpliv v Sloveniji se čuti najprej na področju zaposlovanja, kjer je industrijski sektor padel na komaj 20 odstotkov zaposlenih, sočasno pa se pojavlja enormna rast malih podjetij in samozaposlitvenih oblik ter prekarnega dela in sloja uslužbencev države in uprav podjetij, kjer je zaposlen vsak peti Slovenec. Tako je tudi v Sloveniji prišlo do razslojevanja klasičnega delavskega razreda, saj se vedno manj delavcev čuti pripadnike istega sloja. Pod neoliberalnim vplivom smo v Sloveniji oblikovali tudi privatizacijski model, ki so nam ga ponujali finančni svetovalci iz ZDA in težko imamo za naključje, da se je veliko slovenskih zagovornikov privatizacije šolalo ravno v ZDA, ta model pa seveda povečuje odprte finančne trge in finančni kapital. Tako je v Sloveniji prevladala t.i. kompradorska buržoazija oziroma lumpen buržoazija, kot je vladajoče razrede v perifernih deželah, v katerih sami niso sposobni organizirati produkcijskega procesa, leta 1972 označil nemški sociolog Andre Gunder Frank (gre pa bolj za politično etiketo kot natančen pojem) in sicer predvsem zato, ker večina ne vidi druge poti, ker smo popolnoma padli pod neoliberalno enoumje – preprosto smo prevzeli neoliberalne ideje, kar lahko pripišemo nesposobni domači politiki in novodobni ekonomski stroki, ki je zaradi lastne nesposobnosti nekritično podlegla evropskemu in svetovnemu neoliberalizmu (Starovič; 2013: 324-328).

Slovenska vlada, televizija in časopisi, še zlasti Finance, vsi nam govorijo, da moramo ubogati in delati po diktatu mednarodnih finančnih trgov, neoliberalne Evrope in mednarodnih finančnih institucij. Tako je potrebno vse dati na trg, prodati državno premoženje, zategniti pas in zmanjšati porabo na vseh področjih, zagovarjajo pa tudi pritegnitev tujih investitorjev z ustvarjanjem ugodnega okolja za kapital z nizkimi mezdami in ekološkimi standardi. Logiko za temi dejanji uvidimo šele, če nanje pogledamo skozi interes globalnega finančnega kapitala, saj le-ta stoji za temi pozivi in nasveti. Ta interes pa nam pravi, da moramo za ustvarjanje našega solidnega in stabilnega dobička tudi pri nas narediti red. Za doseg tega cilja je potrebno znižati vse stroške, ki nam znižujejo dobiček, predvsem strošek dela in države, potrebno se je znebiti bank ter prometa in prometne infrastrukture, šolstvo je potrebno usmeriti v vzgojo solidnih delavcev in ne nekih intelektualcev (tu lahko vidimo pot nazaj v

¹ Jože P. Damijan: *Neoliberalizem, fašizem in krivda*; <https://damijan.org/2016/06/01/neoliberalizem-fasizem-in-krivda/>

usmerjeno izobraževanje – bolonjski sistem) in postaviti je treba tako vlado, da bo naredila red in izpeljala, kar je potrebno izpeljati (Starovič; 2013: 328-329).

4. ANALIZA SLOVENSKE PROTIKRIZNE POLITIKE

V tem poglavju se bom osredotočila na konkretne ukrepe za izhod iz zadnje finančne krize, ki so jih uvajale zadnje tri slovenske vlade od leta 2012 naprej in ki veljajo za neoliberalne ukrepe, s tem pa bom potrdila ali ovrgla svojo tezo, da si slovenske vlade od leta 2008 naprej prizadevajo uveljaviti neoliberalno ekonomijo predvsem z varčevanjem, saj je z varčevalnimi ukrepi delno začela že vlada Boruta Pahorja. Pri analizi se bom osredotočila samo na odločilne ukrepe, pri čemer bom ugotavljala tudi ali gre pri teh ukrepih za neko novo smer ali pa so samo podaljšanje starih ukrepov. Za boljše razumevanje situacije pa bom na kratko predstavila še dogajanje in stanje Slovenije od začetka krize leta 2008 do nastopa Janševe vlade leta 2012.

V Slovenijo je svetovna kriza in z njo recesija prišla leta 2009, v času vlade Boruta Pahorja (2008 – 2011). Ob nastopu recesije je slovenska gospodarska rast upadla za - 7,8 odstotka BDP in je predstavljal enega največjih padcev v celotni Evropski uniji, hujše je bilo le še v baltskih državah in na Finskem. Zdrsnila je tudi rast izvoza (na - 16,6, odstotka), domača poraba pa je padla na -9,5 odstotka. Recesija je imela takojšnji učinek tudi na zaposlenost in socialni položaj prebivalstva. Nezaposlenost se je z rekordno nizkega 4,4 odstotka leta 2008 začela naglo dvigovati (2011 se je povzpela že na 8,2 odstotka), hkrati pa sta se zvišali tudi stopnja tveganja revščine (13,6 odstotka leta 2011) in stopnja tveganja socialne izključenosti (19,3 odstotka leta 2011). Povečalo pa se je tudi število oseb, ki živijo pod pragom revščine (leta 2011 jih je bilo 273.000), v letu 2011 pa je bila tudi negativna gospodarska rast, -9,2 odstotka.

Prvi varčevalni ukrepi so se tako začeli uvajati že v Pahorjevi vladi in so imeli katastrofalne učinke, ki so se pokazali leta 2012. Pod vodstvom takratnega finančnega ministra dr. Franca Križaniča in ministra za socialne zadeve dr. Ivana Svetlika je bila leta 2010 sprejeta nova socialna zakonodaja, ki je začela veljati v začetku leta 2012 in ki je bila namenjena racionalizaciji proračunskih odhodkov na področjih denarne socialne pomoči ter otroškega in varstvenega dodatka, hkrati pa naj bi vzpostavila prijaznejši, preglednejši in enostavnejši socialni sistem. Rezultati niso bili ravno spodbudni, saj se je ravno takrat kriza ponovno zaostрила in tako je nova zakonodaja mnogim socialno najranljivejšim okrnila nekatere temeljne socialne pomoči (Breznik, Močnik; 2015: 210-211).

4.1. Vlada Janeza Janše (2012 – 2013)

Septembra 2011 je bila Borutu Pahorju izglasovana nezaupnica in razpisane so bile predčasne volitve. Na teh volitvah je stranka SDS nastopila s programom 10+100 rešitev za pravičnost, delovna mesta in razvoj, kjer so večinoma predstavljeni neoliberalni ukrepi, namenjeni predvsem davčni razbremenitvi tistih, z največ premoženja. Taki ukrepi so na primer socialna kapica, za uvedbo katere si prizadevajo že od leta 2004 ter sprememba dohodninske lestvice, ki naj bi zmanjšala obdavčitev najproduktivnejših delavcev. Potrebno pa je opozoriti na to, da s to pojmovno zvezo niso mišljeni navadni, mezdni delavci, čeprav daje tak vtis, temveč predvsem strokovnjaki oziroma bolje rečeno vodilni kadri v podjetjih ter najbolje plačani uslužbenci v javnem sektorju. V predvolilnem programu pa so se zavezali tudi umiku države iz gospodarstva, torej privatizaciji.

V svoji protikrizni politiki je ta vlada v bistvu nadaljevala z ukrepi, ki jih je zastavila Pahorjeva vlada, vendar pa jih je z Zakonom o uravnoteženju javnih financ (ZUJF) še radikalizirala, zato lahko rečemo, da so ukrepi, ki jih je uzakonil ZUJF tisti odločilni ukrepi, ki so kreirali tudi nadaljnjo slovensko politiko.

Janša je prišel na oblast v trenutku, ko je bila Grčija v največjih težavah in se je borila za nov sveženj pomoči s strani "trojke" – Evropske komisije, Evropske centralne banke (ECB) in Mednarodnega denarnega sklada (MDS), ki pa je za njegov prejem postavila pogoj, da država v zameno uvede varčevalne ukrepe. Manever, ki smo ga s strani MDS in Svetovne trgovinske organizacije lahko opazovali na primer že v Mehiki, Indoneziji, Argentini. Za obdobje njegove vlade je bil tako značilen strah, saj je kar naprej ljudstvo strašil s "trojko", ki da bo prišla v Slovenijo in nam odvzela suverenost, če ne bomo že od začetka izvajali njenih zahtev. Strašili so nas, da smo v hudi fiskalni in drugačni krizi, da je imela izgovor za nerazumno in škodljivo krčenje sredstev za javni sektor, katerega resnični namen je bilo siromašenje javnega sektorja in prenos dejavnosti v zasebne roke (Starovič; 2013: 330). S tako retoriko je Janševa vlada ustvarila klimo strahu in izrednih razmer, kar pa je pogoj za uspešno doktrino šoka in posledično uveljavitev neoliberalnih ukrepov, kajti samo ljudstvo lahko na take ukrepe pristane samo v šoku in strahu.

4.1.1. Protikrizni ukrepi

Janševa vlada je svojo protikrizno politiko gradila predvsem na varčevanju in varčevalnih ukrepih in je predvidene varčevalne ukrepe uvedla kar s paketom zakonov oziroma Zakonom o uravnoteženju javnih financ (ZUJF), ki je bolj radikalizirana verzija

Pahorjevih varčevalnih ukrepov. Prišlo je namreč do občutnega znižanja plač v javnem sektorju (plačna lestvica je bila znižana za 8 odstotkov) in do intenzivnega krčenja socialnih izdatkov, saj je ZUJF ali okrnil ali odpravil celo vrsto socialnih prejemkov:

- znižanje starševskega nadomestila in otroškega dodatka,
- protiustavno znižanje pokojnin nekaterim upokojencem, ki pokojnine prejemajo iz državnega proračuna,
- znižanje letnega dodatka za upokojence,
- zaostritev pogojev za prejemanje in znižanje maksimalnega zneska denarnega nadomestila,
- stroga omejitev zaposlovanja v javnem sektorju itd.

S svojim varčevalnim zakonom je Janševa vlada želela prihraniti 818 milijonov evrov in tako že v prvem letu doseči cilj 3-odstotnega primanjkljaja in s tem ustrezno konsolidacijo javnih financ. Zastavljeni cilj naj bi po besedah takratnega finančnega ministra Janeza Šušteršiča, takoj po nastopu funkcije, dosegli z racionalizacijo državne porabe pri materialnih stroških, javnih naročilih, pri upravljanju državnega premoženja,... Veliko rezerv so še videli v reorganizaciji programov vseh ministrstev, predvidevali pa so še organizacijske spremembe v državni upravi (beri: odpuščanja) pri čemer pa si ciljnega števila pri zmanjšanju števila zaposlenih niso postavili, skupaj z rebalansom proračuna pa so želeli predstaviti še davčne ukrepe, med katere so uvrstili spremembe pri dohodnini, uvedbo socialne kapice in olajšave za razbremenitev gospodarstva (Dernovšek; 2012: 2).

Vlada je tako predlagala sledeče varčevalne ukrepe:

- znižanje plač, prepoved zaposlovanja ter zvišanje delovnih normativov v javnem sektorju,
- znižanje denarnih nadomestil za brezposelnost,
- znižanje bolniških nadomestil,
- selektivno znižanje otroškega dodatka, subvencioniranja vrtcev, dodatkov za veliko družino, letnega dodatka za upokojence (vse naj bi bilo vezano na premoženjski cenzus),
- znižanje odpravnin ob upokojitvi,
- ukinitve študentskih bonov v juliju in avgustu,
- vezava dijaške prehrane na dohodkovni status staršev,
- znižanje stroškov prevoz na delo in z dela,
- znižanje sredstev za politične stranke in verske skupnosti,

- zaposlovanje v celotnem sektorju bi bilo mogoče le izjemoma, na podlagi predhodno pridobljenega soglasja ustanovitelja in financerja,
- prenehanje delovnega razmerja zaposlenih, ki izpolnjujejo pogoje za polno starostno upokožitev (Dernovšek; 2012: 2).

Že od samega začetka so bili ti ukrepi deležni veliko kritik, zelo kritična je bila javnost tudi do samega končnega predloga ZUJF-a, ki pa so ga, kljub vsem kritikam vseeno sprejeli. Glavne kritike predlaganih varčevalnih ukrepov so prihajale s strani sindikatov in "staroekonomistov" ter politične levice (npr. Zoran Jankovič in mag. Alenka Bratušek) in so šle v smer, da se celotno breme reševanja krize nalaga na pleča delavcev, ki krize niso zagrešili in da bi se morala vlada osredotočiti na enakomerno porazdelitev bremena krize z uvedbo davka na finančne transakcije in progresivnega obdavčenja pri dohodnini. Prihajala so tudi opozorila, da bo vlada z znižanjem davkov primanjkljaj samo še povečala in da bi bilo potrebno storiti več na področjih sive ekonomije, plačilne discipline in javnih naročil. Kritike so letele tudi na račun dejstva, da vlada izvaja ukrepe samo na odhodkovni strani, nič pa ne naredi na prihodkovni strani, pogrešali pa so tudi analizo ukrepov, predvsem na področju socialne in ekonomske varnosti. Med glavnimi kritiki varčevalnih ukrepov smo lahko našli tudi mag. Alenko Bratušek, ki je na premierskem stolčku nasledila Janeza Janšo, in kljub svojim prejšnjim kritikam, nadaljevala njegovo varčevalno politiko. Nasprotniki predlaganih varčevalnih ukrepov so imeli predlagane svoje rešitve, kot so dvig DDV-ja, ponovno zvišanje davčnih razredov in hkrati povečanje davčne olajšave za najnižje sloje, uvedbo davka na nepremičnine itd., ki bi malo bolj enakomerno porazdelili breme krize.

Nasprotno pa so zagovorniki ukrepov menili, da bi ti ukrepi državi prinesli boljše bonitetne ocene in posledično nižje obrestne mere na posojila in da bo zaradi čiščenja socialne blagajne manj zlorab. Se pa tudi med zagovorniki ukrepov najdejo taki, ki menijo, da so nujni, vendar pa kritizirajo njihovo izvedbo. Sem lahko na primer uvrstimo dr. Miroslava Končino, ki opozarja, da takšno vodenje države ne sme trajati predolgo, saj ljudje takšne ukrepe nekaj časa prenašajo, potem pa izgubijo energijo za ponovno rast.²

Po mojem mnenju je želel s tem povedati, da bi ti ukrepi morali biti samo začasne narave, vendar kot smo že večkrat v zgodovini videli, temu ni tako, saj po navadi taki radikalni ukrepi, ki so uvedeni v krizi, (p)ostanejo trajni. Zagovarja, a varčevalne ukrepe

² dr. Miroslav Končina v Dnevniku. Petkovič, Blaž. 2012. Vladni ukrepi bodo najbolj prizadeli srednji sloj;. *Dnevnik*.

hkrati kritizira, tudi dr. Aleksandar Kešeljević, ki poudarja, da so varčevalni ukrepi sicer nujni, vendar je problematičen način njihove izvedbe, delitev bremen in neustrezen trženjski pristop. Strinja se s kritiki, zlasti s tistimi iz sindikalnih vrst, da bi morala vlada ljudem jasneje pokazati, da bremena krize nosijo tudi premožnejši, saj da so sedaj v največji meri prizadeti pripadniki spodnjega in predvsem srednjega razreda.³

Kljub radikalni varčevalni politiki Zakona o uravnoteženju javnih financ pa menim, da je bil najbolj odločilen ukrep Janeza Janše uvedba "slabe banke" oziroma ustanovitev Družbe za upravljanje terjatev bank (DUTB) ter Slovenskega državnega holdinga (SDH). Z ustanovitvijo DUTB naj bi opravili sanacijo bank, namen SDH pa je bolj učinkovito upravljanje državnega premoženja (beri: prodaja le-tega). Najbolj je bila kritizirana ustanovitev slabe banke, saj so mnogi ekonomisti in bančniki kot boljše rešitev predlagali, da banke same ustanovijo svoje, notranje slabe banke, na katere bi prenesle slabe terjatve podjetij. Poudarjali pa so tudi, da glavni problem ni sanacija bank, saj so le-te solventne, ampak da so glavni problem prezadolžena podjetja. Ob ustanovitvi pa so na zahtevo DUTB v uredbo vnesli pravilo, da banke na DUTB ne smejo prenašati le slabih terjatev, ampak terjatve "po skupinah podjetij", izbrane pa so bile tiste slabe terjatve, v katerih je bilo sorazmerno več solventnih podjetij, v bančnem sistemu pa je tako ostal sorazmerno velik delež nedonosnih terjatev, kar predstavlja potencial za novo dokapitalizacijo bank (Breznik, Močnik; 2015: 204-205). Vendar pa se prave posledice ustanovitve DUTB kažejo šele sedaj, v času vlade Mira Cerarja, saj je pri prenosu terjatev kar trikrat prišlo do spremembe datuma, pojavili pa so se tudi drugi problemi, na primer ekstremno visoke plače ljudi na vodilnih položajih DUTB. Poleg ustanovitve slabe banke in državnega holdinga pa so predlagali še vpis zlatega fiskalnega pravila v ustavo, kar pa jim ni uspelo – sprejeli so samo fiskalni pakt, je pa to uspelo naslednici, Alenki Bratušek.

4.2. Vlada Alenke Bratušek (2013 – 2014)

Alenka Bratušek je na oblast prišla brez volitev potem, ko so množični protesti konec leta 2012 s premierskega mesta odnesli Janeza Janšo zaradi poročila protikorupcijske komisije. V Janševi vladi je kot poslanka Pozitivne Slovenije ostro nastopala proti varčevalnim ukrepom, kot predsednica vlade pa je nato z njimi nadaljevala, kljub temu, da je bilo to v nasprotju s programom Pozitivne Slovenije. Kot je govorila sama, je bila

³ dr. Aleksandar Kešeljević v Dnevniku. Petkovič, Blaž. 2012. Vladni ukrepi bodo najbolj prizadeli srednji sloj;. *Dnevnik*.

v to bolj kot ne prisiljena, saj naj bi bilo realno fiskalno stanje Slovenije slabše, kot sta ga prikazovala Janša in Šušteršič. Kljub težkim razmeram je ubrala pot bolj umirjene retorike, ni strašila s prihodom trojke in sprejemanja ukrepov ni izsiljevala z odstopom vlade. Ko pa je napovedala konec politike prejšnje vlade, se je v enem tednu obrestna mera na javno zadolževanje zvišala s 5 odstotkov na 6,37 odstotka ter se nato spet znižala ob napovedi predsednice vlade, da bo vlada nadaljevala z varčevalnimi ukrepi. Tako so mednarodne institucije (EK, ECB, MDS, OECD) s svojimi katastrofičnimi napovedmi v bistvu izsilile nadaljevanje varčevalne politike (Breznik, Močnik; 2015: 194).

Vlada je, da bi pomirila finančne trge, še naprej vodila enako varčevalno politiko in ni ustavila procesov ustanavljanja DUTB in SDH, hitro je sprejela reformo trga dela, spremenili pa so tudi referendumsko ureditev (Breznik, Močnik; 2015: 194-195). Je pa vladi Alenke Bratušek, za razliko od njene predhodnice, presenetljivo uspelo v ustavo v začetku maja 2013 vpisati zlato fiskalno pravilo. Presenetljivo pa zato, ker so vse vladne stranke uspele najti politično soglasje, ki ga pod Janšo niso mogle. Glavni zagovor vpisa zlatega fiskalnega pravila, ki določa, da morajo biti prihodki in odhodki države uravnoteženi, kar pomeni konec dolgoročnega zadolževanja, predstavlja teza, ki je skupna večini političnih akterjev, in sicer, da če ne vpišemo zlatega fiskalnega pravila v ustavo, »ne bomo mogli refinancirati svojih dolgov, prodati svojih obveznic, bankrotirali bomo.«⁴

4.2.1. Protikrizni ukrepi

Kot sem že omenila, je vlada Alenke Bratušek nadaljevala z varčevalno politiko Janševe vlade, je pa sprejela tudi nekaj svojih ukrepov, kot je na primer dvig DDV, ki je eden njenih ključnih ukrepov, s katerim je ta vlada posegla tudi na prihodkovno stran proračuna. Je pa uvedla še nekaj dodatnih varčevalnih ukrepov, ki so bili omejeni do 1.1.2016, in sicer gre za začasno znižanje plačne lestvice v javnem sektorju, za zamrznitev napredovanj in izplačevanja redne delovne uspešnosti. Dva ključna ukrepa, ki imata vpliv tudi na politiko aktualne vlade, pa sta predvsem sanacija bank (z davkoplačevalskim denarjem) in začetek privatizacije. Kot pomembnejši od teh dveh ukrepov se je izkazala privatizacija, ki so jo od nas zahtevale mednarodne institucije, predvsem zloglasna trojka.

⁴ Igor Vuksanović v Dnevnikovem objektivu. Božič, Kristina. 2013. Igor Vuksanović. <https://www.dnevnik.si/1042588334/ljudje/intervjuji/igor-vuksanovic>

Vlada je tako oblikovala seznam petnajstih podjetij, ki naj bi se prodala prva, in sicer je šlo za sledeča podjetja (ali državne deleže v podjetjih):

- Adria Airways,
- Aero,
- Elan,
- Fotona,
- Helios (se uporablja kot primer uspešne privatizacije, čeprav to ni bil),
- Aerodrom Ljubljana,
- Adria Airways Tehnika,
- Nova kreditna banka Maribor,
- Telekom Slovenije,
- Cinkarna Celje,
- Paloma,
- Terme Olimia bazeni,
- Unior,
- Žito.

Takratni minister za finance Uroš Čufer je zahtevo po privatizaciji upravičil z besedami, da »je kriza pokazala vse slabosti, ranljivost in nevzdržnost obstoječega načina upravljanja državnih naložb in načina korporativnega upravljanja,« dodal pa je tudi, da je to razlog za prodajo prvih 15 podjetij in da je to samo del programa za finančno stabilnost, hkrati pa je zagotovil, da bo prodaja pozitivno vplivala na uspešnost omenjenih podjetij.⁵ Da zadnja navedba ministra, da bo prodaja podjetij imela pozitiven vpliv na njihovo uspešnost, ne drži, lahko vidimo na primeru Aerodroma Ljubljana, ki ga je vlada prodala nemškemu (državnemu) podjetju Fraport, ki je obljubilo, da bo v Aerodrom vlagalo, kar pa se na koncu ni zgodilo, saj se Fraport z našim Aerodromom sploh ne ukvarja, Aerodrom pa je uspešen izključno zaradi potniškega prometa, ki ga zagotavlja Adria Airways - tovorni promet se namreč sploh ni povečal. Kot uspešen primer privatizacije pa se pogosto pojavlja primer Heliosa, ki ga je kupil avstrijski holding Ring International. Ker se je sam holding ob podpisu pogodbe zavezal k ohranjanju oziroma celo povečanju delovnih mest, se je odpuščanja lotila kar takratna uprava Heliosa, ki je odpustila 155 delavcev. Zaradi privatizacije Heliosa je gospodarski minister Metod Dragonja nato celo vložil ovadbo, saj naj bi šlo za

⁵ Izjava takratnega ministra Uroša Čuferja na portalu rtvslo.si; *Poslanci potrdili prodajo 15 državnih družb*, 21.06.2013

"tajkunsko" privatizacijo – novi lastniki so zastavili premoženje podjetja, ga obremenili, z računov počrpali denar, s pomočjo uprave odpustili 155 delavcev in začeli zniževati plače (Mekina; 2014). Ta dva primera privatizacije zgovorno pričata o tem, da privatizacija za razvoj in boljše upravljanje podjetij ni vedno najboljša izbira. Po mnenju mednarodnih institucij pa je bilo za gospodarsko okrevanje te ukrepe potrebno dopolniti še z enim ukrepom in sicer prilagoditvijo instituta referendumu, saj naj bi le-ta bil ovira za okrevanje gospodarstva. Tako je parlament maja 2013 spremenil 90. člen Ustave RS, tako da ustava zdaj prepoveduje referendume o davkih, carinah in drugih obveznih dajatvah, o zakonu, ki se sprejema za izvrševanje državnega proračuna, in o zakonu o ratifikacijah mednarodnih pogodb. S to ustavno spremembo je tako ljudstvo izgubilo dostop do političnega odločanja in država je postala le še stroj za izvrševanje navodil mednarodnih institucij, katerih najpomembnejši cilj pa ni blaginja državljanov temveč privatizacija državnega premoženja (Breznik, Močnik; 2015: 194-195).

V obdobju vlade Alenke Bratušek pa lahko opazimo še eno stvar in sicer, da je niso kritizirali tako močno kot so Janšo, čeprav je bolj kot ne nadaljevala njegovo varčevalno politiko. Kritike ukrepov so se seveda pojavljale, vendar pa niso bile tako ostre kot tiste, namenjene Janševi vladi. Tudi nasprotovanja ukrepom so bila bolj mila, še največ polemik je sprožila načrtovana privatizacija. Zdi se, kot da so bili ukrepi boljše sprejeti samo zato, ker niso prišli s strani Janeza Janše. Mislim pa, da so se bolj kot ne vsi sprijaznili, da so ti ukrepi za določeno obdobje potrebni in da bodo, ko bo doseženo izboljšanje stanja, odpravljeni, kar pa se ni zgodilo, kot bomo lahko videli pri politiki vlade Mira Cerarja. Opazimo pa lahko še nekaj, in sicer da so bile za ukrepe vlade Janeza Janše narejene bolj podrobne analize njihovih učinkov kot pa za ukrepe vlade Alenke Bratušek ali Mira Cerarja, kjer so bile analize, razen ko gre za analize različnih vladnih organov, bolj posplošene.

4.3. Vlada Mira Cerarja (2014 - ?)

Že ob nastopu vlade je bilo jasno, da se ne bo mogla izogniti podaljšanju že veljavnih varčevalnih ukrepov, saj se je zavezala k upoštevanju fiskalnih zavez države Evropski uniji in drugim finančnim institucijam, zavezala pa se je tudi k nadaljevanju privatizacije. Ob nastopu vlade avgusta 2014 in prvem predlaganem varčevalnem paketu, ki ga je predstavil (sedaj že bivši) finančni minister Dušan Mramor je kazalo, da bo varčevanje približno enako brutalno kot je bilo pri vladi Janeza Janše in nato pri vladi Alenke Bratušek, vendar se je konec leta 2014 izkazalo, da le ne bo potrebno tako brutalno

varčevanje, ki pa se je vendarle izkazalo za trajni ukrep in ne samo za začasni ukrep, kar je obljubljala vlada Janeza Janše ob uvedbi varčevalnih ukrepov, kjer je za njihovo sprostitev oziroma ukinitiv postavila mejo 2,5-odstotno gospodarsko rast.

Gospodarska rast je leta 2014 to mejo dosegla, v prvem četrtletju leta 2015 jo je celo malo preseгла (2,6 odstotkov), varčevalni ukrepi pa so še kar obstali, izboljšanje je prišlo samo za upokojence, saj ta odstotek presega mejo, pri kateri se pokojnine znova usklajujejo z inflacijo in rastjo plač, zvišala pa se je tudi socialna pomoč za najrevnejše z 269 na 289 evrov na mesec. V tem času je vlada poudarjala tudi, da je to čas za pomembnejše strukturne reforme. V tistem času je predsednik konfederacije sindikatov javnega sektorja Branimir Štrukelj za Mladino dejal, da gre pri osnutku Cerarjevega reformnega programa za razkritje, »da varčevanje nikoli ni bilo mišljeno kot gašenje požara in da je jasno, da so cilj systemske spremembe v korist kapitala.«⁶ Štrukljevo opažanje je v intervjuju potrdil celo sam finančni minister, Dušan Mramor: »Prej je bilo jasno, da se bodo kratkoročni varčevalni ukrepi spremenili v dolgoročne. Če se kateri od kratkoročnih ukrepov opusti, se ta nadomesti z drugim, trajnim, ki bo imel enak učinek (Mladina; 2015: 37).«⁷

Tako kot za vlado Alenke Bratušek je torej tudi za vlado Mira Cerarja značilno nadaljevanje varčevalne politike iz časa Janševe vlade, z nekaterimi spremembami. Z začetkom leta 2016 naj bi prišlo do sprostitve nekaterih varčevalnih ukrepov, ki so bili večinoma omejeni na določeno leto ali gospodarsko rast. Tako je vlada s prvim januarjem 2016 po dogovoru s sindikati v javnem sektorju ponovno začela uporabljati plačno lestvico, ki je veljala pred junijem 2013, sprostila so se tudi napredovanja in izplačevanja redne delovne uspešnosti. Kot trajni ukrepi pa so se izkazali zaostritev kriterijev na področju socialnih prejemkov, zmanjšanje nadomestil za brezposelnost in zmanjšanje deleža zdravstvenih storitev, plačanih iz obveznega zdravstvenega zavarovanja ter nekateri ukrepi na področju plač v javnem sektorju (ukinitiv povečanega dodatka za ženske za delovno dobo nad 25 let, prepolovitev dodatka za specializacijo, magisterij in doktorat, znižanje bolniškega nadomestila z 90 na 80 odstotkov). Številni ukrepi so se tako že prenesli v področne zakonodaje in postali stalnica, tudi velika večina prebivalstva se je z njimi že sprijaznila, kar pa ne velja za najbogatejši sloj, v Sloveniji ga predstavljajo menedžerji in politični funkcionarji, saj si

⁶ Branimir Štrukelj v Mladini; Košak, Klemen. 2015. Permanentno varčevanje. *Mladina*, 16: 27

⁷ Dušan Mramor v Mladini; Marn, Urša. 2015. »Če bodo vsi zahtevali višje plače in pokojnine, bom pred barikadami dejansko stal sam«. *Mladina*, 19: 37

želijo vrniti svoje ekonomske pravice nazaj na predkrizno raven ali pa morda celo še malo višje (Marn, Mekina; 2016).

4.3.1. Protikrizni ukrepi

Kot ključne ukrepe Cerarjeve vlade lahko tako izpostavimo najprej privatizacijo, ki je razburkala slovensko javnost predvsem zaradi načrtovane prodaje Telekoma Slovenije britanskemu skladu Cinven ter malo davčno reformo, katere končni predlog je finančno ministrstvo podalo v začetku letošnjega leta. Pri načrtovanju privatizacije se je vlada Mira Cerarja oprla na že izdelan seznam petnajstih podjetij, s katerega je prodala Žito hrvaški Podravki, Palomo slovaškemu skladu tveganega kapitala ter NKBM britanskemu finančnemu skladu Apollo (v skladu z zavezo Bruslju še iz časa vlade Alenke Bratušek). Namero o privatizaciji pa je vlada Mira Cerarja še okrepila s Strategijo upravljanja kapitalskih naložb RS, ki bo v svojem bistvu še daljši seznam podjetij v državni lasti, namenjenih prodaji (Breznik, Močnik; 2015: 195).

Drugi ključni ukrep aktualne vlade je napovedano davčno prestrukturiranje oziroma mala davčna reforma, ki prinaša spremembe dohodninske lestvice in davčno razbremenitev nagrad zaposlenim. Pri dohodninski lestvici naj bi se uvedlo dodaten razred s 34-odstotno davčno stopnjo, davčni stopnji zadnjih dveh dohodninskih razredov pa naj bi se znižali. Davčno naj bi razbremenili tudi nagrade za poslovno uspešnost, kot so 13. plače in božičnice, saj naj se izplačani znesek do višine 70 odstotkov povprečne mesečne plače ne bi všteval v davčno osnovo. Predvidene spremembe bi seveda povzročile zmanjšanje prihodkov v proračun, zato mala davčna reforma predvideva zvišanje davka od dohodkov pravnih oseb. Bo pa ta reforma največje koristi prinesla tistim z najvišjimi dohodki. Namreč, izračuni ministrstva za finance kažejo, da bodo s to reformo razbremenili tiste z najnižjimi dohodki, ki večinoma prejemajo minimalno plačo, za približno pet milijonov evrov, tiste z najvišjimi dohodki, višjimi od 1,6-kratnika povprečne plače, pa za kar 55 milijonov evrov. Tako se bodo dohodki najbolj povečali funkcionarjem v javnem sektorju, kot so na primer tudi politiki – predsedniku vlade se bo, zaradi vseh sprostitev ter mini davčne reforme, dohodek povečal s 3187 € plače najprej septembra na 3308 € in nato še januarja (zaradi davčne reforme) na 3475 €. Razbremenitve najbogatejših oziroma tistih z najvišjimi dohodki pa Miro Cerar opravičuje z enakim argumentom, kot je to počel Janez Janša – šlo naj bi za davčno razbremenitev najproduktivnejših kadrov v podjetjih, da nam bodo nehali bežati v tujino. Seveda pa varčevalni ukrepi za najrevnejše in za srednji razred še vedno veljajo. Kot pravi izvršna sekretarka pri Zvezi

svobodni sindikatov Slovenije »bodo največ pridobili direktorji, vodilni v podjetjih in najbolj plačani javni uslužbenci. « (Marn, Mekina; 2016).

Največ kritik glede ustreznosti protikriznih ukrepov je pričakovano letelo na privatizacijo in tudi na mini davčno reformo. Pri privatizaciji je bila, pričakovano, največ nasprotovanja deležna predvidena prodaja Telekom Slovenije, kar pa se tiče ostalih podjetij, razen Združene levice javno na posledice ni opozarjal nihče. Ob skorajšnji privatizaciji Telekom Slovenije so se povezali "staroekonomisti" in številni drugi intelektualci in začeli s peticijo Proti privatizaciji, za katero pa se zdi, da je bil njen glavni namen ustaviti privatizacijo Telekom Slovenije, na ostala podjetja pa kot da je malo pozabila. V primeru Telekom Slovenije se je nasprotovanje izkazalo za produktivno, saj je bila prodaja ustavljena, medtem pa se ostala podjetja (Žito, Paloma, NKBM) še vedno uspešno prodajajo. Glede mini davčne reforme največ kritik pričakovano leti na dejstvo, da od nje najrevnejši in srednji sloj ne bodo imeli praktično nobene koristi, predmet kritike pa je tudi med politiki zelo popularna trditev, da z nižjo obdavčitvijo visokih plač pomagamo "najproduktivnejšim" in jih tako zadržimo pred odhodom v tujino. Ekonomisti so si namreč enotni, da ni nobene neposredne povezave med porazdelitvijo dohodkov v korist najbogatejših slojev ter rastjo in konkurenčnostjo, prav tako pa ni nobene povezave med povečanjem plač vodilnih kadrov in ekonomiko produktivnosti, rasti in konkurenčnosti. V bistvu velja ravno nasprotno, saj je v preteklosti ravno visoka dohodnina preprečevala porast oziroma bolje rečeno eksplozijo visokih dohodkov in rast neenakosti v družbi. Kritika na račun porazdeljevanja dohodka v korist najbogatejših pa je še toliko bolj na mestu, če v poštev vzamemo dejstvo, da se povsod po svetu pojavljajo pozivi k drugačni politiki s strani uglednih ekonomistov kot je na primer Joseph Stiglitz in celo organizacij kot sta OECD in MDS.

V času aktualne vlade pa sta se zgodila dva omembe vredna dogodka, ki bi po vseh pričakovanjih pomenila obrat v politiki te vlade, vendar tega glede na aktualno dogajanje ne moremo pričakovati. Prvi je obrat v razmišljanju MDS, ki javno priznava, da je varčevalno naravnano reševanje krize zgrešeno, kar so objavili v lastni študiji z (pomenljivim) naslovom *Precenjeni neoliberalizem?*⁸, kar pa še ne pomeni konkretnega obrata v sami politiki Mednarodnega denarnega sklada, je pa dober znak, da se washingtonski konsenz lomi. Drug tak dogodek pa so kriminalistične preiskave v zvezi s stresnimi testi slovenskih bank leta 2013 in razkritje, da naj bi bili za bančno

⁸ Ostry, J. D., Loungani, P. in Furceri, D. 2016. Neoliberalism: Oversold?. *Finance & Development*, 53(2)

luknjo krivi prav tisti, ki so stresne teste naročili. Da je to razkritje povzročilo velik šok, pretres in morda celo zasejalo kanček strahu med vodilne v Banki Slovenije (Boštjan Jazbec) ter v vodilnih evropskih bančnih ustanovah kaže nesodelovanje Jazbeca z organi pregona saj noče razkriti zahtevanih dokumentov ter celo pismo predsednika Evropske centralne banke Maria Draghija v katerem je predsednika vlade pozval k zaustavitvi preiskave.

5. ZAKLJUČEK

Skozi zgodovino smo lahko videli, da se neoliberalizem najlažje uvede s tako imenovano šok terapijo. Da je uspešen, mora neoliberalizem izkoristiti ranljivost in strah med navadnim prebivalstvom, saj v normalnem stanju nobeno ljudstvo ne bi pristalo na tako krute ukrepe, kot jih s seboj prinaša neoliberalizem, zato mora slednji izkoristiti vsako krizo, nesrečo, vojno, ko je prebivalstvo prestrašeno in pripravljeno sprejeti vse, samo da se stanje vrne v normalo. Glavna past neoliberalnih ukrepov pa leži v dejstvu, da so ti ukrepi nepovratni, kar dokazuje na primer Čile, kjer se danes študenti borijo proti šolninam, ki so jih uvedli pod diktaturo generala Pinocheta.

V uvodu sem si zastavila hipotezo, da si politiki tudi v Sloveniji že od osamosvojitve naprej prizadevajo za uveljavitev neoliberalne politike in da je to prizadevanje postalo najbolj izrazito pod zadnjimi tremi vladami (2012 – danes), v času zadnje krize.

Nagnjenje oziroma nagibanje k neoliberalizmu je pod ideološkim vplivom "mladoekonomistov" izkazovala že vlada Janeza Janše v letih 2004 – 2008. To nagnjenje lahko najbolj očitno opazimo na primer v prizadevanjih za uvedbo socialne kapice ter enotne davčne stopnje, zavezali pa so se tudi umiku države iz gospodarstva (kot se lepše reče privatizaciji), kar je ena glavnih idej neoliberalizma.

Že med branjem člankov sem ugotovila, da bom s svojo analizo potrdila svojo tezo o vpeljevanju neoliberalizma v slovensko družbo v času zadnjih treh slovenskih vlad. Za vse tri vlade so namreč značilni privatizacija, katere nastavki so se pojavili v času druge vlade Janeza Janše (2012 – 2013) z ustanovitvijo DUTB in SDH, izvajata pa jo najprej vlada Alenke Bratušek in sedaj še aktualna vlada Mira Cerarja, ter seveda varčevalni ukrepi, ki jih vestno izvajajo po nareku mednarodnih institucij, to je trojke in OECD. S

privatizacijo vlade tako skrbijo za umikanje države iz gospodarstva (in tudi bančništva), z varčevalnimi ukrepi pa ustvarjajo vitko državo, v kateri je vsak posameznik odvisen samo od samega sebe in svoje zaloge človeškega kapitala in ki niti najšibkejšim članom družbe ne zagotavlja več nobene varnosti. Želela sem se še bolj poglobiti v ukrepe, jih analizirati bolj podrobno in analizirati tudi njihove učinke na prebivalstvo in gospodarstvo, vendar pa zaradi prostorske in tudi časovne stiske na žalost to ni bilo mogoče. Zelo zanimivo bi tudi bilo primerjati slovensko situacijo z drugimi državami, kjer se je v kriznih obdobjih uvajal neoliberalizem.

Zaključim lahko, da se je tudi Slovenija znašla na seznamu držav, ki so padle v past neoliberalizma. Neoliberalnemu uroku je podlegla tudi večina našega prebivalstva, ki ji je vseč preprosta in populistična retorika naših politikov, ki za naše težave krivi preveč razbohoten javni sektor, državno lastništvo podjetij, brezposelne na socialni podpori ter javno zdravstvo in javno šolstvo. Ljudstvo je tako zaslepljeno s preprostimi neoliberalnimi rešitvami (privatizirajmo vse), vendar pa še ni vse izgubljeno. Tako v svetu kot v Sloveniji se porajajo alternative neoliberalizmu, nastajajo nova družbena gibanja, ki se zavzemajo za izgon neoliberalizma iz ideološkega polja in ki se upirajo neoliberalnemu populizmu s slikanjem širše slike problemov in tudi v polju ekonomije lahko zaznamo trende obračanja od neoliberalizma k idejam bolj prijaznega kapitalizma, mednarodne institucije, z Mednarodnim denarnim skladom na čelu, pa so začele priznavati, da je bilo neoliberalno reševanje zadnje krize napačno in da je zgrešena celotna neoliberalna ideologija oziroma bolje rečeno dogma. Siriza, Podemos, Združena levica pri nas, te nove leve stranke oziroma gibanja s svojimi idejami in konkretnimi predlogi drugačnega reševanja problemov sodobnega kapitalizma dajejo upanje, da je pravičnejša, enakopravnejša ureditev sveta še vedno mogoča in to na miren način, brez revolucije.

6. LITERATURA

- Božič, Kristina. 2013. Igor Vuksanovič. *Dnevnik*.
<https://www.dnevnik.si/1042588334/ljudje/intervjuji/igor-vuksanovic> 30.8.2016
- Breznik, M. in Močnik, R. 2015. *Javni dolg. Kdo komu dolguje*. Ljubljana: Založba/*cf
- Dernovšek, Igor. 2012. Vlada socialnim partnerjem predstavila izhodišča za nov socialni sporazum. *Dnevnik*. 62: 2
- Dernovšek, Igor. 2012. Vlada napoveduje boleče iskanje prihrankov. *Dnevnik*. 62: 3
- Dernovšek, Igor. 2012. Janša že zagrozil z odstopom. *Dnevnik*. 62: 2
- Dernovšek, Igor. 2016. Minister Dušan Mramor bi razbremenil samo elito. *Dnevnik*. 66: 3
- Drenovec, Franček. 2012. Kolaps elite. *Mladina*. 23: 45
- Drenovec, Franček. 2013. *Kolaps elite*. Ljubljana: Založba /*cf
- Harvey, David. 2012. *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis
- Klein, Naomi. 2014. *Doktrina šoka. Razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga
- Košak, Klemen. 2015. Permanentno varčevanje. *Mladina*. 16: 27
- Marn, Urša. 2015. Dušan Mramor. *Mladina*. 19: 37
- Marn, U. in Mekina, B. 2016. Odcepljena elita. *Mladina*.
<http://www.mladina.si/175695/odcepljena-elita/> 30.8.2016
- Mekina, Borut. 2011. Resetirajmo ekonomiste. *Mladina*.
<http://www.mladina.si/53391/resetirajmo-ekonomiste/>
- Mekina, Borut. 2014. Helios "uspešna privatizacija"? *Mladina*.
<http://www.mladina.si/157965/helios-uspesna-privatizacija/>
- Močnik, Rastko. 2006. *Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika*. Ljubljana: Založba/*cf
- Ostry, J.D., Loungani, P. in Furceri, D. 2016. Neoliberalism: Oversold?. *Finance & Development*. 53(2) <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/06/ostry.htm>
4.9.2016
- Starovič, Vojko. 2013. *Brez človeka. Enoumje neoliberalizma*. Ljubljana: Sanje
- Supiot, Alain. 2013. *Duh Filadelfije*. Ljubljana: Založba/*cf

